

Нов български университет
Департамент „Музика“

Еръмира Фаик Читаку

**РАЗВИТИЕ НА ХАРАКТЕРА
И БОГАТСТВОТО НА ЗВУКА
НА ФЛЕЙТАТА ПРЕЗ
ВЕКОВЕТЕ ДО ДНЕС**

**Автореферат
на дисертационен труд за присъждане
на образователната и научна степен
„доктор“**

*Научен ръководител:
проф. Лидия Ошавкова*

София, 2013

Дисертационният труд е обсъден и предложен за защита на 4 декември 2013 г. на заседание на Съвета на Департамент „Музика” на НБУ. Разработката се състои от увод, осем глави, заключение, цитирана литература, общо 127 страници. Цитираната литература включва 53 заглавия.

Защитата на дисертационния труд ще се проведе на2014 г. от часа, зала 501, I корпус, етаж V, жк „Овча купел”, ул. „Монтевидео” № 21 на открито заседание с научно жури в състав: проф. Петко Радев и проф. Елисавета Вълчинова-Чендова, д.н. – *рецензенти*; проф. Лидия Ошавкова, проф. Атанас Атанасов и доц. д-р Георги Арnaudов – *становища*.
Председател на Научното жури: проф. Елисавета Вълчинова-Чендова, д.н.

Дисертационният труд е на разположение в офиса на Департамент „Музика” при НБУ.

СЪДЪРЖАНИЕ

❖	Увод	4
❖	Таблица на концертите и компонентите	7
1. Барокова музика		8
1.1.	Георг Филип Телеман	9
1.2.	Йохан Себастиан Бах	11
1.3.	Издания на сонатите за флейта на Й.С.Бах.	12
1.4.	А.Вивалди(Концерт за флейта и оркестърор.10 no. G dur	13
1.5	Артикулация в бароковата музика	15
1.6	Динамично оцветяване на тона при Барока	16
1.7	Вибрато при Барока	19
1.8	История на А.Вивалди	19
1.9	Списък на най-важните композиции на А.Вивалди, писани с опус	23
2. Класически период		25
2.1.	Разлики в развитието на характера и богатството на звука на флейтата при камерната музика през бароковия и класическия период	26
2.2.	Период на Теобалд Бьом	29
2.3.	Регистри на флейтата / тембър	31
2.4.	Примери от репертоара;седем важни компонента на развитието на звука (Mozart – Flute Concertin G dur K.313/285c)	32
3. Романтическа		37
3.1.	Албер Франц Доплер	38
3.2.	За Карл Хайнрих Карстен Райнеке	40
3.3.	Примери от немската музика от Романтизма през XX век; седем важни компонента на развитието на звука	44
4. Немската музика през XX век		59
4.1.	Паул Хиндемит и Сонатата за флейта и пиано	60

5. Френската музика през ХХ век	64
5.1. Оливие Месиен	65
5.2. “Le Merle Noir” за флейта и пиано	67
5.3. Франсис Жан Марсел Пуленк	69
5.4. Анри Дютийо	70
5.5. Примери от френската музика през ХХ век; седем важни компонента на развитието на звука	73
5.6. Флейтови средства (дишане и устни) и начини на изпълнение в развитието на звука при студентите	90
6. Флейтата в джаз музиката	91
6.1. Етимология на думата „блус”	101
6.2. Произход на блуса	101
6.3. Прогресия на блус акордите	104
6.4. Програма на концерта, проведен в София Лайв Клуб през септември 2010 и авторската пиеса “Free Queen”	105
6.5. Take the A Train	108
6.6. Ориенталска импровизация и суфистки танц – “Tingujt e Flautit - Звучите на флейтата” 2011	109
7. “Shoshë - Шоша” Мултимедийна книга, музика, видео и поезия	110
7.1. Изводи относно ролята на флейтата в книга „Shoshë“	114
8. Робърт Дик и „Learning to fly - Да се научиш да летиш“	116
❖ Заключение	123
❖ Приноси	125
❖ Библиография	126

УВОД

Музикантите и особено изпълнителите винаги проявяват любопитство към развитието на звука и неговото изпълнение, произведенията в различните епохи и инструмента, на който се свири. Това е и причината да се изведат на преден план най-важните елементи посредством темата “Развитие на характера и богатството на звука на флейтата през вековете до днес”, която е подбрана с цел един по-дълбок анализ на развитието на звука на флейтата в литературата от различните епохи, като се започне от Барок, Класика, Романтика, XX в., джаз епохата и се стигне до първото десетилетие на XXI век.

1. Обектът на изследване включва анализ на характеристиките на повечето от произведенията в аспекта на развитието на звука, които произведения са представени в таблицата на седма страница от дисертацията. Това са концерти пред публика през последните няколко години, като се започва с репертоара на бароковата музика, произведения на Вивалди и Бах, след това Класическия период и Моцарт, музиката от романтичния период, представена от произведения на Доплер и Райнеке, също така произведения на композитори от XX в. като французите Месиен, Пуленк и Дютийо и немецът Хендемит. Най-отличаващият се етап във всяко едно отношение, но най-вече що се отнася до интерпретацията на звука, това е флейтата при джаз музиката, където се наблюдава едно своеобразно противопоставяне по отношение на чистотата и качеството му. Издадената авторска книга под заглавие

“Shoshë”¹, в която се наблюдава едно съчетание от музика, видео, поезия и танц, е под формата на мултимедийно представление. Цялото това изследване, комбинирано с авторски произведения, е завършено с един кратък анализ на произведенията на Робърт Дик, който има огромна роля за разчупването на големите бариери на развитието на звука на флейтата през този век по отношение на мултифонията и иновациите с инструмента.

2. Предметът на изследване включва разликите и общите елементи на съответните произведения в аспекта на развитието на звука, както и множеството специфики на тези произведения в дадените епохи. При сравнение и анализ на произведенията в различни периоди се наблюдава как в хронологичен план звукът на флейтата се обогатява и възможностите за изразяване посредством този инструмент придобиват разнообразни и по-широки измерения.

3. Целта и задачите на изследването са: да се направи проучване на развитието на флейтата и по-специално на развитието на характера и богатството на звука на флейтата в различните периоди, като се започне от Барок, Класика, Романтизъм, ХХ в., джаз епохата и се стигне до първото десетилетие на ХХІ в. При анализирането на дадените произведения се наблюдава изменение на звука на флейтата в различните епохи откъм тембър, орнаментика, вибрато, обем и т.н. Също така си струва да се спомене и самият инструмент и неговата изработка през годините, за да се отличат периода Барок от класическия и съвременния в аспект обем на звука на флейтата, която в началото е дървена и с по-прост механизъм, докато сега се изработва от различни метали и с по-изтънчен механизъм.

¹Бел.прев. от албански shoshë - сито

4. Методът при изпълнението на задачите на изследването е направен по един специфичен начин, който спомага за разкриването на най-важните елементи, характеризиращи развитието на звука на флейтата; това помогна да се открият прилики и разлики между произведенията от различни композитори и епохи. Анализиранияте примери са разделени на седем компонента, които представят по-детайлно развитието на флейтата по отношение на нейния звук. Това са:

- 1) Динамика;
- 2) Регистри;
- 3) Вибрато;
- 4) Орнаментика;
- 5) Интонация;
- 6) Артикулация;
- 7) Размер.

При концерт ор.10, No.4 на Вивалди е използван и друг метод, при който анализът се осъществява чрез изслушването на няколко аудио записа на различни интерпретации и открояването на различни и общи елементи между тях.

Дисертацията също така разглежда историята на епохите, композиторите и общите елементи, които разграничават една епоха от друга. Същите имат важна стойност за достигането на ясна времева картина, където са отбелязани изпълнените произведения и анализирани чрез гореспоменатия метод. За да се постигне пълният смисъл при анализирането на което и да е произведение, то трябва да бъде разгледано както в социален, така и в културно-исторически план, в който е било създадено. Точно поради тази причина в дисертацията е подбрана

подобна информация, която спомага при направата на синтеза между общите особености и предложените по-горе анализи.

В увода на дисертацията „Развитие на характера и богатството на звука на флейтата през вековете до днес“ се изнесени основните проблеми, които следват да бъдат разгледани. Той завършва с Таблица на концертите и компонентите, която включва изпълненията и реализираните произведения в тригодишен период.

Основната част на дисертационния труд се състои от осем глави и прилежащите им подглави, разделени главно по епохи. Първа глава включва периода на Барока с неговите специфики и двама композитори. По-нататък в изследването са дадени примерите от литературата на тази епоха. Втора глава обхваща Класицизма и основните характеристики на периода, които са анализирани посредством метода на развитието на звука в произведението на един композитор. Със същия обхват дисертацията продължава и в трета глава, където е разгледана епохата на Романтизма със съответните примери. Едно по-особено внимание е обърнато на произведенията от ХХ в., разделени в две глави, съответно четвърта и пета, като са анализирани голям брой произведения от тази период. Отделена като самостоятелна глава е и частта за джаза и неговите елементи. Предпоследната седма глава представя авторско експериментално произведение, което оставя по-нататъшна дискусия. В последната осма глава е представен композиторът, флейтист и новатор Робърт Дик, който допринася съществено за развитието на звука на флейтата. В края на дисертацията се намират заключение, приноси и библиография.

Таблица на представените концерти

Концерт с барокова и романтична камерна музика	Концерт от репертоара за флейта от XIX и XX век. Немски композитори	Концерт от репертоара за флейта /20 век. Френски композитори	Концерт с оркестър	Джазов концерт изпълнени с банд /авторски пиеси/ориенталска импровизация	Концерт с авторски мултимедийен материал /мултифонични и съвременни композиции за флейта
<i>15.12.2009 Косово, Прищина, Червената зала</i> <i>Произведение от:</i>	<i>13.06.2012 София, България, галерия Униарт, НБУ</i> <i>Произведение от:</i>	<i>17.10.2009 Косово</i> <i>Произведение от:</i>	<i>27.06.2012 Перник, България, Камерен оркестър Орфей</i> <i>Произведение от:</i>	<i>15.11.2010 Sofia Live Club България</i> <i>Произведение от:</i>	<i>9.04.2011 Косово, Прищина, Театъра</i> <i>Произведение от:</i>
Г.П.Телеман Соната №2 в D-dur	К. Райнеке Соната "Undine"	О. Меснен "Le Merle Noire"	А.Вивалди Концерт ор.10 по.4	Глен Ферис Saint Jems Infirmary, ISTANBLUES Green Chimeny отТелониъс Монк - Inside the Groove от Юлиан Янев, Take Five отПол Дезмънд Latino от Оливър Нелсън	Е.Читаку "Shoshë - Shoshë" Мултимедийна книга, музика, видео и поезия
Й. С. Бах Три-осоната в G - dur BWV 1039	К. Райнеке Балада ор.288	Ф. Пуленк Соната за флейта и пиано	А.Вивалди Концерт ор.10 по.5	Били Стрейхорн "Take the A train"	Роберт Дик "Learning to fly"
Ф.Доплер Andante and Rondo За 2 флейти и пиано	П.Хендимт Соната	А. Дютийо Сонатина	Д. Зечери "Kënga mbi Legjendën" (Песен за легендата) албански композитори	Е. Читаку 1)"FreeQueen" 2)Ориенталска импровизация	

Глава първа **БАРОКОВА МУЗИКА**

Първата глава е посветена на Бароковата музика и представя основните елементи, които характеризират тази епоха, най-значителните композитори, творили тогава, като сме се спрели на биографиите на онези от тях, чийто произведения сме интерпретирани или анализирани по-нататък в темата. Особено роля придаваме на артикулацията, динамиката и вибраторото, които са най-важните елементи, представящи развитието на звука през този период. Целта на включването на биографиите на композиторите, които характеризират този исторически период, се състои в това, че ги считам за необходимо условие за по-ясното разбиране на специфичните и индивидуални тенденции от развитието на всеки един от тях, а освен това представлява и една своеобразна подготовка за по-нататъшния анализ.

Като един от най-важните аспекти от Бароково изпълнение, оформянето на фразата е пряко свързано с артикулацията. По времето на Бах е обичайно да има много малко артикулационни означения и от изпълнителите се очаква да осигурят тези артикулации не само според собствената си преценка, но и следвайки практиките на времето си. Тук се спираме на анализ на концерт ор.10 no.4 на Вивалди чрез употребата на метода на слушането на аудио записи на няколко различни интерпретации, където наблюдаваме промени в артикулацията.

Спрели сме се и на анализ на артикулацията в произведението на Бах за солова флейта - a mol Partita. Оцветяването и **динамиката** на флейтата за целите на интерпретацията на бароковите произведения зависи много и от стила на всеки композитор. Например Вивалди

използва много повече „ехо“ в сравнение с другите композитори от бароковия период и често пъти частите, които са с по-голям акцент, са акцентирани повече от нормалното, което в резултат представя по-голямо влияние върху контрастите в оцветяването и динамиката в произведението. Динамиката също така е обусловена и от развитието на секвенциите като цяло и тяхното повторение, обикновено когато се представят 3 секвенции е ясно, че има едно градуално динамично развитие до “f”, но също така е тясно свързано и с характера на творбата. В тази глава обръщаме внимание и на **вибратото** при флейтата от тази епоха, която тогава е инструмент, изработен от дърво и затова има и различни мнения за интерпретациите на звука при днешната флейта. До преди 35 години Барокът е свирен с вибрато, днес, през последните години, то е много контролирано и, ако се използва, е тясно свързано със специфичния амбушюр на този стил. В някои случаи вибратото помага за по-лесната интерпретация на Барока, но често пъти се счита като прекомерно и неправилно. Съвременната теория се свързва с имитацията на дървената флейта, която се използва по време на Барока и това подразбира доближаване с реалното оцветяване на нейния звук.

Заслужава си да се споменат и основните характеристики на бароковата музика, които също влияят в развитието на звука на флейтата по време на изпълнението на дадено произведение в този период. Те са:

1. The Basso Continuo (Figured Bass);
2. Едно настроение в цялото произведение;
3. Важни струнни секции;
4. Ладовете са заменени от мажорна/минорна система;
5. Канон;

6. Използват се много различни форми (примерно фугата);
7. Секвенция;
8. Разнообразие в музикалните жанрове като хорал, опера, танцова сюита;
9. Многогласие;
10. Богата орнаментика;
11. Ехо;
12. Енергични ритми (Exuberance), дълги мелодични линии, богата орнаментация, контрасти (най-вече динамики, но също и тембъри).

Глава втора **КЛАСИЧЕСКИ ПЕРИОД**

Втората глава разглежда Класическия период – описани са главните характеристики на тази епоха, както и различията с Бароковия период. Разнообразието на динамика (използването на крешендо, диминуендо и sforцато) заедно с честите промени на настроението и тембъра са по-чести през класическия период, отколкото по време на барока. Артикулацията през този период, за разлика от Барока, вече е означена от композитора или редактора. Чрез метода на 7-те основни компонента на развитието на звука стигаме до анализ на концерта на **Моцарт G-dur**.

- 1) Динамика;
- 2) Регистри;
- 3) Вибрато;

- 4)Орнаментика;
- 5)Интонация;
- 6)Артикулация;
- 7)Размер.

**Споменават се основните характеристики на класическата музика, които също оказват въздействие в развитието на звука на флейтата по време на изпълнението на дадено произведение от този период.
Те са:**

1. По-слабо усложнена текстура в сравнение с Бароковата музика (по-хомофонна).
2. Акцент върху красотата, елегантността и баланса.
3. Повече вариативност и контраст в рамките на едно произведение за разлика от Барока (динамика, инструменти, ниво, темпо, лад, настроение и тембър).
4. Мелодическите линии са по-кратки в сравнение с бароковите, с ясни фрази и ясно изразени каденци.
5. Оркестърът става по-голям както като размер, така и като състав. Клавесинът отпада от употреба, а дървените духови инструмент биват обособени като самостоятелна секция в рамките на оркестъра.
6. Пианото има водеща роля.
7. Акцентира се върху инструменталната музика – соната, три, струен квартет, симфония, концерт.
8. Сонатата е най-важната форма, с характерното Сонатно *allegro*.

Глава трета

РОМАНТИКА

Това е един много ценен период за флейтата, тъй като тя приема своята окончателна форма благодарение на Теобалд Бьом, който я променя значително както като механизъм, така и като материал за изработването ѝ. Т.е. радикалната промяна при флейтата през XIX век е по-голяма и по-рязка в сравнение с другите духови инструменти. Това се дължи на флейтиста и производител на флейти **Теоболд Бьом (Theobold Boehm - 1847)**, който се стремил да направи флейтата по-силна, тембърът ѝ – по-хомогенен от нота на нота, а настройването ѝ – с по-голяма точност отколкото другите инструменти. Неговата пръстова система също така е адаптирана и към други инструменти като обой и кларинет.

Специално място сме отделили на анализа на различните регистри на **Boehm** флейтата т.е. днешната флейта, както и главните им характеристики.

В третата глава отделяме внимание на Романтическия период чрез посочване на основните му характеристики, биографии на композитори от този период, последвани от анализ на произведения, базиран на 7-те компонента, посочени по-горе. Тук правим анализ на произведението „Andante et Rondo“ на Албер Франц Доплер и на Баладата за флейта и пиано на Карл Хайнрих Карстен Райнеке. За разлика от композиторите през Класическия период, тези от Романтизма имат за цел по-силното изразяване на емоцията, като често разкриват своите най-лични мисли и чувства. Романтическата музика не е предназначена само за изразяването на чувства на любов, но може да бъде и за такива на омраза или смърт (както положителни, така и отрицателни чувства), търси се по ярко изразяване на природата на човешките чувства. Именно поради тази причина се

долавят още повече знаци, които се използват вътре в произведението, и мелодии, наподобяващи песни (лирични), както и много богати хармонии. Също така се използват повече драматични контрасти на динамиката и регистрите, които могат да се видят във взетите примери. Типичното вибрато на този период е много експресивно, богато.

Също така ще споменем основните характеристики на романтичната музика, които също влияят в развитието на звука на флейтата по време на изпълнението на дадено произведение в този период. Те са:

1. Свобода на формата. Музиката става по-лична и емоционална.
2. Мелодии, наподобяващи песни (лирични) както и много богати хармонии.
3. Драматични контрасти на динамиката и регистрите.
4. Големи оркестри най-вече заради духовите инструменти и включването на тропета в оркестъра.
5. Богатство и разнообразие на формата на произведенията (например дългите близо 5 часа Вагнерови опери)
6. Програмна музика (музика, която разказва някаква история и картини от природата)
7. Голямо техническо майсторство.
8. Национална определеност.

Глава четвърта **НЕМСКАТА МУЗИКА ПРЕЗ XX век**

В четвъртата глава се представя кратка история на немската музика през XX век, в която открояваме известния композитор Хиндемит, анализ на негово произведение чрез метода на 7-те компонента на развитието на звука, като сме взели известната му Соната за флейта и пиано. Музикалният стил на Паул Хиндемит е силно повлиян от музиката на Реформацията. От композитори като Бах, Шуман, Брамс и Регер той е наследил любовта към немската традиция (като хорали напр.) както и концентрирането върху симфонията, камерната музика и операта, далеч от авангарда.

В Западна Германия през втората половина на XX век немската и австрийската музика са доминирани от авангарда. През 60-те и 70-те години Новото лятно музикално училище в Дармщад е голям център на европейския модернизъм; немски композитори като Карлхайнз Щтокхаузен и Ханс Вернер Хенце и чужденци като Пиер Булез и Лучиано Берио са учили там.

Глава пета **ФРЕНСКАТА МУЗИКА ПРЕЗ XX век**

Пета глава се отнася до развитието на френската музика през 20-ти век, като сме се спрели на трима от най-известните композитори от този период – това са Оливие Месиен, Франсис Пуленк, и Анри Дютийо. Примери, онагледяващи френската музика през XX век, са взети от техните произведения, като отново сме използвали метода на 7-те компонента на развитието на

звука. Особена характеристика има композитора Оливие Месиен, който не само е впечатлен от природата, той успява да пренесе своя източник на вдъхновение в повечето от произведенията си. По тази тема той казва: “Има хиляди начини за изследване на бъдещето... Само се надявам, че те няма да забравят, че музиката е част от времето, негова фракция, какъвто е и животът ни, и природата, дори красив, величествен, нов, природата – тази неуморна съкровищница от звуци и цветове, форми и ритми, несравним модел за развитие и вариации, природата е най-висшият ресурс” (Dingle 2007, 137). Първата композиция на Месиен, базирана изцяло на песента на една конкретна птица, *Le Merle Noir* (Косът), и дадена като анализиран пример в тази глава, притежава интересен начин на орнаментация. Като се има предвид, че цялото произведение се базира на имитацията на птицата кос то и орнаментацията е подчинена на тази идея. А сонатата за флейта и пиано на Франсис Пуленк е много експресивна, богата на звукови нюанси, с типично френско вибрато, не започва директно, а се развива постепенно. В края на пета глава накратко са дадени и някои основни елементи за дишането и поставянето на устните върху флейтата, която част може да послужи за студентите по флейта.

Някои от типичните характеристики на Дютийо включват много рафинирани оркестрови текстури, комплексни ритми, предпочитание към атоналност и модалност пред тоналност, употреба на лежащи в баса тонове, които служат като атонални центрове; и "обърнатата вариация," чрез която една тема не се разкрива веднага, а постепенно, проявявайки се в пълната си форма след няколко частични, колебливи прояви.

Глава шеста **ФЛЕЙТАТА В ДЖАЗ МУЗИКАТА**

В шеста глава се спираме на джаз музиката и тук настъпва един голям обрат в музикалния стил и компонентите на това, което звучи добре според този стил. Поради факта, че чистият класически звук не представлява ценност при джаз музиката, съм се опитала да обясня този период чрез историята и анализа на формите на стандартите, като по-нататък се спирам и на блуса като негова форма и развитие. В тази глава е документирано и авторското произведение “Free Queen”, както и е представен анализ във формалния аспект на джаз стандарта произведението “Take the A train”. Също така важна част в тази глава заема една идея, която не е напълно развита, но трябва непременно да бъде спомената като форма на приемственост. Това е импровизацията на ориенталска музика.

Ориенталската импровизация и суфисткият танц на фестивала Звучите на флейтата през 2011 представлява една експериментална вечер, на която участват различни музиканти и артисти от Косово като Бурак Малчок – ней флейта, Нурхан Чехая – поетични интерпретации, Висар Кучи - осто, Еръмира Читаку – флейта, Либуърн Юполи – пиано, Астрит Стафа – уд, Мохамад ал-Казали – перкусии и Авни Красничи – електронни, изпълнение и хореография Валентина Лакманович – дервишки танц. Тук изследваме тоналността на ориенталската музика, като всеки го прави според възможностите си. Това изследване ще продължи, то хипнотизира с ритуала на повторението на ритъма и танца 500-те зрители, които бяха в залата.

Глава седма

“SHOSHĚ” – „ШОША“ МУЛТИМЕДИЙНА КНИГА, МУЗИКА, ВИДЕО И ПОЕЗИЯ

Седма глава включва рецензии за авторската ми книга “Shoshe” и оценка на нейната стойност. Към настоящата научна разработка прилагам и тази книга, която считам за неразделна част от него. Фактът, че представлява комбинация от няколко изкуства – видео, поезия и танц, представлява една нова мултимедийна идея, която дава възможност за употреба на микрофона и електрониката. Тази книга е отражение на смесичата от няколко изкуства, обединени в една творба, наречена “Shoshë”. Те разкриват моето духовно и художествено пътешествие за период от дванадесет години. Публикацията съдържа стихове на албански език, а също така и текстове на песни, написани директно на английски език. Част от стиховете са писани по време на престоя ми на различни места като Париж, Лондон, Женева, София, Истанбул, Вашингтон и Ню Йорк. Затова някои от стиховете в книгата ще бъдат рецитирани на няколко езика в комбинация с музика и видео.

В „Shoshë“ флейтата се използва като инструмент за импровизация и база за представянето на музиканта с цялата информация, която носи в себе си. Флейтистът в този случай става импровизатор и творец, като се основава на написаните теми и диалога с другите музиканти, с които е на сцената. За да има смисъл едно такова представление е необходима предварителна подготовка по импровизация, където манипулативното пространство е много широко, затова и възможностите са неограничени. Музиката към книгата „Shoshë“ идва като резултат от темите, върху които е написана поезията ми. Някои специалисти по история на изкуството я определят като вид концептуално изкуство, а други като видео представление с музика. Музиката за мен е много

абстрактна и не е достатъчно да се представят няколко различни истории. От друга страна и писаното слово не е достатъчно, именно затова те са в пълния си вид когато се комбинират едно с друго.

Глава осма

РОБЪРТ ДИК И “LEARNING TO FLY” – „ДА СЕ НАУЧИШ ДА ЛЕТИШ“

Осма глава е посветена на флейтиста, новатор и известен композитор Робърт Дик, който разчупва рамките на развитието на звука на флейтата като създава една нова флейта с “glissando headjoint”² и композира произведения с хиляди мултифонични звуци. При нормална стойка в обикновената флейта тя действа като съвременната. Обаче headjoint е закачен за бузите на флейтиста и може да бъде избутан от него в процеса на свирене, като снижава музикалните тонове в зависимост от дължината на въздушната струя. Робърт Дик използва и глисандо за пръсти, като те произвеждат различен тембър. В своята композиция *Flying Lessons* показва знаците, които използва за преодоляване на бариерите при изразяване на звука дори в класическа форма, тъй като показва със своите произведения, че съществуват хиляди други тонове, които могат да се интерпретират чрез мултифонията и имат смисъл чрез различните позиции на пръстите върху флейтата, както и позицията на устните.

Робърт Дик описва себе си като „музикант с умения от 21-ви век и мислене от 18-ти век, чувстващ се у дома си като изпълнител, композитор и импровизатор“. Еднакво дълбоко потопен в старата класическа музика и в

² Прев. от англ. глисандо глава на флейта

свободната импровизация на джаза той се е утвърдил като легитимен наследник на виртуозни композитори и изпълнители като Шопен, Паганини и Джими Хендрикс. За Робърт Дик често пъти се говори като за „Джими Хендрикс на флейтата“ поради революционния му подход към музиката и много високото ниво на наситеност на изпълненията му. Слушайки негово солово изпълнение е все едно да слушаш изпълнението на цял оркестър. Концертите на Дик обикновено включват изпълнения на флейта, алтова флейта, бас флейта и огромната контрабас флейта

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Музикантите и особено изпълнителите винаги проявяват любопитство към развитието на звука и неговото изпълнение, произведенията в различните епохи и инструмента, на който се свири. Това е и причината да се изведат на преден план най-важните елементи посредством темата “Развитие на характера и богатството на звука на флейтата през вековете до днес”, която е подбрана с цел един по-дълбок анализ на развитието на звука на флейтата в литературата от различните епохи, като се започне от Барок, Класицизъм, Романтична, XX в., джаз епохата и се стигне до първото десетилетие на XXI в.

1. Обектът на изследване включва анализ на характеристиките на повечето от произведенията в аспекта на развитието на звука, които произведения са представени в таблицата на седма страница от дисертацията. Това са концерти пред публика през последните няколко години, като се започва с репертоара на бароковата музика, произведения на Вивалди и Бах,

след това Класическия период и Моцарт, музиката от романтичния период, представена от произведения на Дюпелер и Райнеке, също така произведения на композитори от XX в. като французите Месиен, Пуленк и Дютийо и немецът Хендемит. Най-отличаващият се етап във всяко едно отношение, но най-вече що се отнася до интерпретацията на звука, това е флейтата при джаз музиката, където се наблюдава едно своеобразно противопоставяне по отношение на чистотата и качеството му. Издадената авторска книга под заглавие "Shoshë"³, в която се наблюдава едно съчетание от музика, видео, поезия и танц, е под формата на мултимедийно представление. Цялото това изследване, комбинирано с авторски произведения, е завършено с един кратък анализ на произведенията на Робърт Дик, който има огромна роля за разчупването на големите бариери на развитието на звука на флейтата през този век по отношение на мултифонията и иновациите с инструмента.

2. Предметът на изследване включва разликите и общите елементи на съответните произведения в аспекта на развитието на звука, както и множеството специфики на тези произведения в дадените епохи. При сравнение и анализ на произведенията в различни периоди се наблюдава как в хронологичен план звукът на флейтата се обогатява и възможностите за изразяване посредством този инструмент придобиват разнообразни и по-широки измерения.

3. Целта и задачите на изследването са: да се направи проучване на развитието на флейтата и по-специално на развитието на характера и богатството на звука на флейтата в различните периоди, като се започне от Барок, Класицизъм, Романтична, XX в., джаз епохата и се стигне до първото десетилетие на XXI в. При

³Бел.прев. от албански shoshë - сито

анализирането на дадените произведения се наблюдава изменение на звука на флейтата в различните епохи откъм украса, вибрато, обем и т.н. Също така си струва да се спомене и самият инструмент и неговата обработка през годините, за да се отличат периодът Барок от класическия и съвременния в аспект обем на звука на флейтата, която в началото е дървена и с по-прост механизъм, докато сега се обработва от различни метали и с по-изтънчен механизъм.

4. Методът при изпълнението на задачите на изследването е направен по един специфичен начин, който спомага за разкриването на най-важните елементи, характеризиращи развитието на звука на флейтата; това помогна да се открият прилики и разлики между произведенията от различни композитори и епохи. Анализиранияте примери са разделени на седем компонента, които представят по-детайлно развитието на флейтата по отношение на нейния звук. Това са:

- 1) Динамика;
- 2) Регистри;
- 3) Вибрато;
- 4) Орнаментика;
- 5) Интонация;
- 6) Артикулация;
- 7) Размер.

При концерт ор.10, No.4 на Вивалди е използван и друг метод, при който анализът се осъществява чрез изслушването на няколко аудио записа на различни интерпретации и открояването на различни и общи елементи между тях.

Дисертацията също така разглежда историята на епохите, композиторите и общите елементи, които разграничават една епоха от друга. Същите имат важна стойност за достигането на ясна времева картина, където са отбелязани изпълнените произведения и анализирани чрез гореспоменатия метод. За да се постигне пълният смисъл при анализирането на което и да е произведение, то трябва да бъде разгледано както в социален, така и в културно-исторически план, в който е било създадено. Точно поради тази причина в дисертацията е подбрана подобна информация, която спомага при направата на синтеза между общите особености и предложените по-горе анализи.

В увода на дисертацията „Развитие на характера и богатството на звука на флейтата през вековете до днес“ се изнесени основните проблеми, които следват да бъдат разгледани. Той завършва с Таблица на концертите и компонентите, която включва изпълненията и реализираните произведения в тригодишен период. Основната част на дисертационния труд се състои от осем глави и прилежащите им подглави, разделени главно по епохи. Първа глава включва периода на Барока с неговите специфики и двама композитори. По-нататък в изследването са дадени примерите от литературата на тази епоха. Втора глава обхваща Класицизма и основните характеристики на периода, които са анализирани посредством метода на развитието на звука в произведението на един композитор. Със същия обхват дисертацията продължава и в трета глава, където е разгледана епохата на Романтизма със съответните примери. Едно по-особено внимание е обърнато на произведенията от ХХ в., разделени в две глави, съответно четвърта и пета, като са анализирани голям брой произведения от тази период. Отделена като самостоятелна глава е и частта за джаза и неговите елементи. Предпоследната седма глава представя авторско експериментално произведение, което оставя по-

нататъшна дискусия. В последната осма глава е представен композиторът, флейтист и новатор Робърт Дик, който допринася съществено за развитието на звука на флейтата. В края на дисертацията се намират заключения, приноси и библиография.

Разгледаната по-горе тема на дисертационния труд допринася и дава една по-задълбочена представа за развитието на звука на флейтата през ранните исторически епохи до днес. Избраните произведения са анализирани с нов метод, който по-рано не е използван, и посредством който са изследвани следните елементи в даденото произведение: динамика, регистри, вибрато, орнаментика, интонация, артикулация и размер. Те разнищват основните характеристики, които съставляват развитието на звука на флейтата, като допринасят за научаването на много специфики от различните епохи. Като се започва от Барок, са анализирани произведения на Бах и Вивалди, с цел не само да се открият различията с класическите произведения и останалите епохи, но и да се изтъкнат самият инструмент като механизъм и дървеният материал, който определя директно качеството на звука на флейтата.

По-нататък са представени и особеностите на класическата епоха, като се дава за пример анализът на Концерта за флейта и оркестър G-dur на Моцарт с метода от седемте компонентна на развитието на звука. Изследването в последствие потвърждава, че еволюцията и развитието на звука на флейтата се случва и в днешно време, но важното е как той се възприема от самите музиканти, артисти, изкуствоведи и музикални критици. Всяка една нова форма на изпълнението на звука при всяко произведение било то барок, класика, джаз или друг стил може да бъде определяно като екстремно в момента, когато се ражда и излиза на сцената, но с течение на времето получава най-устойчивия исторически смисъл на базата на неговата стойност, която се разглеждат като

ценност на времето. Историците или критиците печелят правдоподобност с написаното и проученото от тях, затова те носят голяма отговорност, като дават право и значителна стойност на развитието на музикалните звуци в бъдещето на всеки инструмент.

По-нататък в дисертацията се откриват анализи на произведения от Романтизма, като се прави сравнение между по-ранните епохи, представени от произведения на Доплер и Райнеке, също така и с произведения на композитори от ХХ в. като французите Месиен, Пуленк и Дютийо и немецът Хендемит. Най-отличаващият се етап във всяко едно отношение, но най-вече що се отнася до интерпретацията на звука, това е флейтата при джаз музиката, където имаме едно своеобразно противопоставяне по отношение на чистотата и качеството му.

Позовавайки се на литературата, често влизам в ролята на историка и описвам най-важните моменти и елементи на епохите, а също и на произведенията с най-голямо влияние, като се започне от самия период, в който композиторите са творели; чрез тях се разбират множество елементи, които се изразяват в развитието на звука и техните характеристики откъм обем, вибрато, украса, чистота и накрая откъм стила на изпълнение, който определя периода с неговите ценности.

И още, развитието на звука на флейтата е неизбежно свързан с развитието на самия инструмент, за който са дадени и примери. В различните епохи той се отличава с различен механизъм и материал на изработка до последната иновация на Робърт Дик с *glissando headjoint*, както и техниката на неговите мултифонични композиции. Те правят възможно изпълнението на по-комплексни и мултифонични произведения, които спомагат за изразяването с украса и ефекти на най-различни характеристики на времето, в което живеем. Мултифонията, създадена от звука на флейтата, в

произведенията на Робърт Дик преминават всяка традиционна и институционална граница, която досега е изпълнявана. Също така електрониката и използването на микрофони е една тема сама по себе си подлежаща на разглеждане, след като те се срещат в чести съчетания в новите произведения. Важното накрая е да се отбележи, че звукът на флейтата и неговото богатство зависи и от позицията и съчетанието му с другите инструменти и изкуства, както се случва в авторското произведение „Shoshë“. Като негов принос може да се посочи отварянето на една нова дискусия върху използването на различните елементи, които характеризират развитието на звука чрез импровизацията в различни пространства, които търсят различни ефекти и експериментиране с аудио и жива музика едновременно.

ПРИНОСИ

1. За първи път развитието на звука на флейтата през различните периоди се разглежда в широк спектър, като се анализират произведения от епохите Барок, Класика, Романтична, XX век, джаз епохата и първото десетилетие на XXI век.
2. Използван е нов метод за анализ на произведенията, като се разглеждат седем компонента в развитието на звука: динамика, регистри, вибрато, орнаментика, интонация, артикулация, размер.
3. Направено е сравнение и откриване на общите и различните елементи на произведенията от епохата Барок, Класика, Романтична, XX в., джаз епохата и първото десетилетие на XXI в.
4. Описано е авторското произведение “Shoshë”⁴, което съдържа нови елементи в развитието на звука, съчетавайки го с други изкуства като поезия, видео и танц. (Същата книга с DVD е приложена към дисертацията)
5. Описана и анализирана е най-новата идея в развитието на мултифоничния звук на флейтата, за която идея специална роля има композиторът и флейтист Робърт Дик, който е също и новатор на флейтата GlissandoHeadjoint.

-
- ⁴ Erëmira Çitaku “Shoshë” 2010 first edition / *endependet lebel* / New Spirit

ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Erëmira Çitaku “Shoshë” *2010 first edition / endependet lebel / New Spirit*. Мултимедийно произведение с музика, поезия и видео арт, 2010, първо издание, Endependet Љобел / New Spirit.
2. Musical Institution in Kosovo in the End of XX Century. Comparison of the Possibilities Before and Today. Музикални институции в Косово в края на XX век. Съпоставка на възможностите преди и днес. – В: *Седма научна конференция за докторанти и постдокторанти с международно участие „Млад научен форум 2012”*. Резюмета и CD с докладите. София: НБУ, с. 63 – 64; 47_Chitaku_2013.pdf

БИБЛИОГРАФИЯ

- Eva & Sydney Grew - The Master Musicians – BACH –ISBN:0460021133 Published on year 1947 p.76
- wikipedia.org/wiki/Georg_Philipp_Telemann (05.01.2012)
- Издание на В.Зверев - *Концерт за флейта и оркестър*.10 no. 4 G-dur
- Marc Pincherle, *Vivaldi: Genius of the Baroque* (Paris: W. W. Norton & Company, Inc., 1957), p.16
- <http://www.phys.unsw.edu.au/music/flute/legend.html> (17.02.2012)
- Maitland, J.A. Fuller. 1977. *Masters of German Music*. Boston: Longwood Press
- [http://www.classiccat.net/\(15.05.2012](http://www.classiccat.net/(15.05.2012)
- Издание на Аугуст Хорн – Концерта за флейта в G dur K.313/285c на Моцарт
- Издание на Юлиус Хенрих Цимерман - Баладата на Карл Райнеке Op.288
- Издание на Жан-Пиер Рампал - Andante et Rondo, Op. 25- Франц Доплер
- Simeone, Nigel. 1998. *Oliver Messiaen Catalogue of Works*. Tutzing: Verlegt Bei Hans Schneider.p.54
- Myriam Chimènes: 'Poulenc, Francis', Grove Music Online ed. L. Macy p.77
- Издание на Честър музика - Сонатата на Франсис Пуленк
- Издание на Алфанос Ледюк – Сонатината за флейта и пиано на Анри Дютийо

- Издание на Алфанос Ледюк – “Le Merle Noire” на Оливие Месиен
- Dingle, Christopher. 2007. *The Life of Messiaen*. Cambridge: Cambridge University Press.p.57
- Olivier Messiaen: Music and Color: Conversations with Claude Samuel 1967- by Claude Samuel p.76
- Alex Ross The Rest is Noise (Listening to the twentieth Century)
ISBN – 13:978-0-312-42771-9 (Published on year 2007) p.103
- www.cyberflute.com (20.05.2012)
- Monod, David, Settling Scores: German music, denazification, and the Americans, 1945-1953 (Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 2005 p.98
- Sardelli, Federico Maria (2007). [*Vivaldi's music for flute and recorder*](#). Asgate Publishing. pp. 76 ff.
[ISBN 978-0-7546-3714-1](#)
- Marc Pincherle, Vivaldi: Genius of the Baroque (Paris: W. W. Norton & Company, Inc., 1957), p.67
- <http://www.digitaldreamdoor.com> (01.01.2012)
- Davis, Francis. *The History of the Blues*. New York: Hyperion, 1995 p.77
- Eric Partridge, *A Dictionary of Slang and Unconventional English*, 2002, Routledge (UK), ISBN 0-415-29189-5 p.99
- Tony Bolden, *Afro-Blue: Improvisations in African American Poetry and Culture*, 2004, University of Illinois Press, ISBN 0-252-02874 p.201

- Larson, Thomas E [2002] (2005). *"The Swing Era", History and Tradition of Jazz, second edition, Dubuque, Iowa: Kendall/Hunt, 109–110. ISBN 0-7575-1706-4 p.27-29*
- <http://jennifercluff.blogspot.com/2010/04/why-is-my-flute-always-flat.html>
- Robert Dick - Flying Lessons - Edicion of Multiple Breath co.Erëmira Çitaku “Shoshë” 2010 *first ædition / endependet lebel / New Spirit*